

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

УДК 726.1

Бачинська О. В.

старший викладач,

каф. інформаційних технологій в архітектурі

Київський національний університет будівництва і архітектури

Olga-polosatik@ukr.net, orcid.org 0000-0002-5039-3100

ГРЕКО-КАТОЛИКИ І ЇХ ХРАМИ

Анотація: у статті розглядається еволюція архітектури греко-католицьких храмів України та особливості греко-католицьких храмів в Києві.

Ключові слова: греко-католицька церква, Київ, архітектура, еволюція.

Вступ. Українська греко-католицька церква – одна з гілок християнства, що виникла на землях України внаслідок історичних процесів. Вона є носієм української культури і була присутня в Києві – столиці Київської Русі і місті, яке відіграло важливу роль у розвитку держави. Саме через важливість цієї гілки християнства для України, греко-католицькі храми необхідно досліджувати.

В архітектурі греко-католицьких храмів досліджувалася історія окремих споруд. Еволюція церков греко-католиків в цілому раніше не розглядалася.

Мета дослідження – еволюція формування греко-католицьких храмів та ситуації з греко-католиками в місті Києві.

Основні результати: Римо-католицька церква сформувалася на території Римської імперії, як один з найдавніших центрів християнства. З 1054 р. між східними центрами і Римом відбувся розкол. З цього часу Римо-католицька церква має свою незалежну історію. Як всяка релігійна організація, вона намагається залучити до своїх лав якомога більше adeptів, саме тому використовує весь свій вплив для того, щоб підпорядкувати Риму невеличкі самостійні християнські течії та групи. Такі церкви знаходяться під управлінням Папи Римського – голови всіх католиків, але зберігають особливості свого обряду. Серед таких напрямків є 14 церков, які дотримуються візантійського обряду і серед них Українська греко-католицька церква [1; 2].

Рис. 1. Українські греко-католицькі храми: а)-в) колишні католицькі церкви; г) колишня православна церква; д)-н) історичні і сучасні греко-католицькі церкви; а) церква Святих Ольги і Єлизавети, Львів; б) собор Святого Воскресіння, Івано-Франківськ; в) церква Пресвятої Євхаристії, Львів; г) церква Св. Миколая на Аскольдовій могилі, Київ; д) собор Св. Юра, Львів; е) церква Великомучениці Параскевії П'ятниці, Великі Бірки; е) церква Св. Іллі, Стоянів; ж) Патріарший собор Воскресіння Христового, Київ; і) монастир Різдва Христового, Жовква; к) інтер'єр собору Святого Воскресіння, Івано-Франківськ; л) церква Св. Серця Христового (знищена), Київ; м) церква Священномучеників Северіяна, Якіма та Віталія, Дрогобич; н) церква Василя Великого, Київ.

У 1320 р. Київську Русь підкорило Велике Князівство Литовське, яке принесло католицизм на православні землі. Литовська влада намагалася навернути місцеве населення в свою віру. Потім новоутворене державне об'єднання Річ Посполита, у володінні якої перебували колишні землі Київської Русі, продовжила навернення в католицизм [3].

У 1596 р. відбулася Брестська унія, згідно якої більшість православних епархій, які розташовувалися на землях Західної України, приєдналися до Римо-католицької церкви, зберігши візантійський обряд. Цей процес продовжувався до 1700 р., коли Українська греко-католицька церква завершила своє формування. Основний ареал поширення греко-католиків в Україні – Західна Україна з центром у Львові. У наступні сторіччя церква стала осередком збереження українських традицій на цих землях. А з переїздом українців в інші країни світу стала основою, яка зберегла національну ідентичність української діаспори [2].

Специфічне походження Української греко-католицької церкви відбилося і на її храмах. Завжди образ сакральних споруд можна чітко визначити, бо він формується з історичного початку релігії. Історичний початок греко-католицької церкви в Україні – православ'я, масове хрещення народу у Київській Русі, досвід будівництва сакральних споруд у візантійському стилі за її часів. Потім починається період підпорядкування Римо-католицькій церкві і вплив європейських стилів на будівництво храмів.

Через таку різноманітну основу формування релігійної течії її основною рисою є спільне використання сакральних споруд і місць з православними і католиками. Часто греко-католицьким храмом ставали поруйновані або невдало використані споруди католицьких храмів чи монастирів. Створені колись осередки католицизму на землях України пустіли, не знаходячи підтримки місцевого населення, в той час як греко-католицька церква мала велику паству і потребувала будівель для проведення своїх обрядів. І католицький храм, збудований у європейському стилі, передавали у користування греко-католицькій громаді (рис. 1, а-в) [4; 5; 6]. Вона відновлювала його, створюючи внутрішнє оздоблення храму з використання елементів українського мистецтва і православного обряду і проводила богослужбові дії в ньому (рис. 1, к) [5]. Таким чином у користуванні греко-католицької церкви опинилося безліч колишніх католицьких храмів і монастирів, в архітектурі яких чітко виражені характерні риси готичних костьолів – видовжений план, фасад з баштами або шпилями, часто навіть стиль псевдоготики. Зовнішній образ, пов'язаний з католицьким собором не заважає греко-католикам створювати всередині інтер'єр за православними канонами з іконостасом, іконами і розписами у візантійському стилі (рис. 1, к) [5].

Також доволі часто греко-католицьку церкву будували на місці колишнього православного храму чи монастиря, який існував на землях Західної України за часів Русі. Це підкреслювало продовження традицій та надавало авторитету споруді. Якщо залишалися руїни колишніх православних сакральних споруд чи комплексів, їх розбудовували з використанням більш пізніх європейських стилів. Якщо залишалися збережені православні храми, їх також забирали греко-католики, облаштували з використанням українських мистецтв і служили в них. В Києві був величезний Пустинно-Миколаївський монастир, заснований ще князями Київської Русі і знищений за радянських часів. Від нього залишилася маленька церква серед парку, розташованому на могилах історичного кладовища. Церква-ротонда має незвичайну форму для православних храмів Києва. Зараз в ній служать греко-католики, для них проводити обряди в православній церкві там само звичайно, як і в католицькій (рис. 1, г) [7].

Також греко-католицька церква мала і свої споруди, збудовані з самого початку як греко-католицькі храми. Внутрішня структура храму ідентична православним спорудам – з вітварем та іконостасом, що закриває вільний доступ до вітварної частини. В церквах греко-католиків можна побачити вплив європейської архітектури та її стилів, як у центральному храмі у Львові – соборі Св. Юра (рис. 1, д) [8]. Але більше греко-католицьких церков мають бані, не характерні для католицького світу. В цьому простежується бажання зберегти традиції і єдність з часами Київської Русі, коли храми будували у візантійському стилі (рис. 1, е, є, і) [9; 10; 12]. Греко-католицька церква, знаходячись під впливом європейських тенденцій в архітектурі все одно намагається використати візантійські елементи оздоблення в своїх храмах, а часто навіть і стиль в цілому в своїх храмах (рис. 1, є). Причому ця тенденція не втрачається і до сучасного часу, як у новозбудованому головному Патріаршому соборі Воскресіння Христового греко-католиків у Києві (рис. 1, ж) [11].

Також греко-католицька церква зберегла традиції дерев'яного будівництва храмів, в той час як католицькі собори будували з каменю і цегли та православні церкви намагалися замінити на кам'яні та цегляні, бо дерев'яні часто згоряли в пожежі. І до сьогодні греко-католицькі храми будують у дереві з використанням традиційних методів, як церкву Священномучеників Северіяна, Якима та Віталія у Дрогобичі (рис. 1, м) [14]. А характерні для зрубного будівництва форми поширюють на будівлі, зведені у сучасний час з використанням новітніх матеріалів, як у церкві Василя Великого у Києві (рис. 1, н) [15].

У XVI ст. православний Київ, сакральний і державний центр Київської Русі знаходився у підпорядкуванні католицької влади. З 1596 р. – часу

проведення Брестської унії, греко-католики з'явилися у Києві. Користуючись владою, вони забирали православні храми, збудовані за часів Київської Русі та проводили в них богослужбові дії, вважаючи це природнім. Але частина населення, що залишилася православною, чинила таким діям шалений опір, намагаючись відстояти свої православні споруди, що законно належали їм. Політична боротьба за владу точилася також і за можливість вільно сповідувати православну віру і володіти храмами, збудованими предками. Після того, як Київ завоювала Росія, вона підпорядкувала Російській церкві православну Київську митрополію. В результаті цього влада і широкі можливості для греко-католиків були припинені, православні храми повернені населенню. В Києві кількість віруючих цієї конфесії поступово зменшилася і парафія зникла. Довгий час греко-католиків в місті майже не було, але після Першої світової війни тут оселилося багато галичан. В зв'язку з цим було прийнято рішення збудувати греко-католицький храм. У 1917 р. була зведена дерев'яна церква у стилі Галичини (рис. 1, л) [13]. Простояла вона недовго, за радянського часу була знищена.

Висновки: Таким чином, Український греко-католицький напрямок християнства був утворений шляхом підпорядкування православних католицькому центру. Положення між двома гілками християнських церков визначено в доктрині греко-католицизму, як єдність традицій. Такі принципи, закладені в духовній частині релігії, відбиваються на архітектурі храму. У використанні парафій багато храмів та розбудованих руїн католицьких та православних об'єктів, у формах простежується вплив європейських стилів, характерних для католицьких костельів, і візантійських традицій, притаманних місцевим православним церквам. Збереглося на високому рівні дерев'яне будівництво, форми якого теж впливають на формування образу храму. В інтер'єрах домінують православні візантійські традиції і обряд. В результаті архітектура греко-католицького храму дуже різноманітна і немає єдиного стилістичного напрямку. Усе це різноманіття сприймається як природне для цієї гілки християнства. У Києві історія греко-католицької громади також відбиває загальні тенденції в релігії.

Список використаних джерел:

1. Восточные католические церкви [Електронний ресурс] // Санкт-Петербургский Католический Информационно-просветительский Центр «MILITIA DEI» [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: <http://militia-dei.spb.ru/?go=mdbase&id=14>. – Назва з екрану (14.11.2017).
2. Українська греко-католицька церква [Електронний ресурс] // Википедія: Свободная энциклопедия [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим

доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_греко_католицька_церква. – Назва з екрану (14.11.2017).

3. Бачинська О.В. Релігійне життя Києва у дожовтневий період. – Конотопські читання: Збірник публікацій за результатами Конотопських читань 2011. - Конотоп: Відділ культури і туризму Конотопської міської ради Сумської області, Конотопський міський краєзнавчий музей ім. О.М. Лазаревського, 2011. - Вип. II - С. 10–15.

4. Церква святих Ольги і Єлизавети [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святих_Ольги_і_Єлизавети. – Назва з екрану (14.11.2017).

5. Собор Святого Воскресіння (Івано-Франківськ) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Собор_Святого_Воскресіння_%28Івано-Франківськ%29. – Назва з екрану (14.11.2017).

6. Церква Пресвятої Євхаристії (Львів) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Пресвятої_Євхаристії_%28Львів%29. – Назва з екрану (14.11.2017).

7. Церква святого Миколая (Аскольдова могила) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святого_Миколая_%28Аскольдова_могила%29. – Назва з екрану (14.11.2017).

8. Собор святого Юра [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Собор_святого_Юра. – Назва з екрану (14.11.2017).

9. Церква святої великомучениці Параскевії П'ятниці (Великі Бірки) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святої_Параскеви_П%27ятниці_\(Великі_Бірки\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святої_Параскеви_П%27ятниці_(Великі_Бірки)). – Назва з екрану (14.11.2017).

10. Церква святого Іллі (Стоянів) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_святого_Іллі_%28Стоянів%29. – Назва з екрану (14.11.2017).

11. Патріарший собор Воскресіння Христового [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим

доступу:

http://uk.wikipedia.org/wiki/Патріарший_собор_Воскресіння_Христового. – Назва з екрану (14.11.2017).

12. Церква Пресвятого Серця Христового і монастир Різдва Христового (Жовква) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Пресвятого_Серця_Христового_і_монастир_Різдва_Христового_\(Жовква\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Пресвятого_Серця_Христового_і_монастир_Різдва_Христового_(Жовква)). – Назва з екрану (14.11.2017).

13. Церква Святого Серця Христового (Київ) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу:

[http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Серця_Христового_\(Київ\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Святого_Серця_Христового_(Київ)). – Назва з екрану (14.11.2017).

14. Церква Дрогобицьких священномучеників Северіяна, Якима та Віталія [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Дрогобицьких_священномучеників_Северіяна_Якима_та_Віталія. – Назва з екрану (14.11.2017).

15. Церква Василя Великого (Київ) [Електронний ресурс] // Вікіпедія: Свободная енциклопедія [веб-сайт]. – 14.11.2017. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Церква_Василя_Великого_%28Київ%29. – Назва з екрану (14.11.2017).

Annotation

Bachynska O. V., Senior Lecturer, Department of Information Technologies in Architecture, Kiev National University of Civil Engineering and Architecture.

Greek Catholics and their churches.

The article examines the evolution of the architecture of the Greek Catholic temples of Ukraine and the features of the Greek Catholic temples in Kyiv.

Key words: Greek Catholic Church, Kyiv, architecture, evolution.

Аннотация

Бачинская О. В., старший преподаватель, кафедра информационных технологий в архитектуре, Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

Греко-католики и их храмы.

В статье рассматривается эволюция архитектуры греко-католических храмов Украины и особенно греко-католических храмов в Киеве.

Ключевые слова: греко-католическая церковь, Киев, архитектура, эволюция.